

MANTIK: III.ÜNİTE - MANTIK VE DİL İLİŞKİSİ

Mantık sözcüğünün "nutuk"tan türetilmiş olduğunu öğrenmiştik. Nutuk "konuşma" anlamına geldiğinden, mantık dille yakından ilgilidir.

Dilin sözlerle olan ilişkisi, mantığın kavramlarla olan ilişkisi gibidir. Dil bilgisi, bir toplumun diliyle ilgili kuralları içerirken; mantık, bütün insanlarda düşünceyle ilgili kuralları içermektedir.

1. DİLİN FARKLI GÖREVLERİ

Dil, bir düşüncenin bir zihinden bir başka zihne aktarılmasına yarayan işaretler sistemidir. Aktarılmak istenen düşünce ya da niyet çeşitli olabileceği için dilin görevleri de değişik olabilir.

a. Dilin Bildirme Görevi

Dilin inanç, tahmin veya bilgilerimizi iletmek amacıyla kullanılmasına dilin bildirme görevi denir.

"İnanç, düşünmeyi engeller.", "Erciyes İç Anadolu Bölgesi'nin kayak merkezidir." "Su molekülleri iki hidrojen ve bir oksijen atomundan oluşur." cümleleri dilin bildirme görevine örnektir. Formel mantığın konusuna giren cümleler bu türdendir.

Bir inanç ya da iddiayı dile getirdiklerinden doğruluk veya yanlışlıkları tartışılabilir.

b. Dilin Belirtme Görevi

Dilin herhangi bir duygusal tepkiyi ya da tavrı dışı vurma görevine dilin belirtme görevi denir. Dilde bu görevi daha çok ünlemler üstlenir. "Vah vah, çok yazık, yaşasın!"

Örneğin "Yaş otuz beş, yolun yarısı eder, Dante gibi ortasındayız ömrün..." dizeleri olup biten bir şeyi tasvir etmek yerine şairin duygularını açığa vurmak, dolayısıyla başkalarında da benzer duygular oluşturmak düşüncesiyle yazılmıştır.

c. Dilin Yaptırma Görevi

Dilin, insanların davranışlarını etkileme görevidir. Bu görevi en çok emir kipindeki cümleler üstlenmiştir.

Örneğin "Kapıyı kapat." "Kapıyı kapadın mı?", "Kapı kapalı olsaydı." gibi cümleler karşımızdaki kişiyi belli bir şekilde davranmaya yöneltir.

d. Dilin Törenselleme Görevi

"Günaydın!", "Nasılınız?", "Sıhhatler olsun!", "Rica ederim!" türünden, insanlar arasında toplumsal ilişki başlatmaya, ilişkiyi kolaylaştırmaya, güçlendirmeye ya da yüreklendirmeye yarayan görevlidir.

e. Dilin Eylemsel Görevi

İlan etmek, takdir etmek, söz vermek, yemin etmek, kabul etmek, onaylamamak vb. deyimlerin üstlendiği görevlidir. "Bu davranışınızı onaylamıyorum." "Gidelim. Görelim. Yapalım."

A) BİLGİ AKTARMA VE DİL

Dil, bir düşüncenin bir zihinden başka bir zihne aktarılmasını sağlayan işaret sistemidir. İnsan, dil aracılığıyla duygu, düşünce, bilgi ya da niyetini başka insanlara aktarır.

Semiotik (Göstergibilim)

Her türlü işaret sisteminin, göstergelerin yapısını ve işleyişini inceleyen bilim dalıdır. Üç alanı vardır:

1)Semantik (Anlam Bilgisi)

Görevi anlamlı olmayı incelemektir. Dinsel işaretler ve onların dile getirdiği nesnelere (dil dışı karşılıkları) arasındaki bağıntıyı inceler. Burada dinsel işaretleri kullanan dikkate alınmaz.

2)Sentaks (Söz Dizimi Bilgisi)

Dilsel işaretleri kullanan ve bu işaretlerin dil dışı karşılıklarını hesaba katmadan inceleyen semiyotik dalıdır. İşaretlerin söz diziminde göreviyle (özne, yüklem vb.) dilde düzgün deyimleri belirlemenin kurallarını, deyimlerden başka deyimler üretme kurallarını tespit etmeyi amaçlar. Semiyotiğin formel, soyut dalıdır.

3)Pragmatik (Kullanılan Bilgisi)

Semiyotiğin en temel ve somut dalıdır. Dili meydana getiren işaretlerin ne amaçla ve ne şekilde kullanıldığını anlamak için bu işaretleri kullananların dilsel davranışlarını gözlemeyi amaçlar.



BİLGİ AKTARMAYI AKSATAN ETKENLER

1. Çok Anlamlılık

Dilde belirli bir görevi olan cümlelerin asıl görevleri dışında başka görevler de kullanılmasıdır.

Herhangi bir deyim içinde geçen bir ya da birkaç sözcük değişik anlamlarda veya görevlerde kullanılabilirdiğinden ne gibi bir niyeti iletme amacıyla kullanılmış olduğunun anlaşılmasına neden olur. Örneğin: "Ayşe gelir gelmez göz boyadı." cümlesi. Ayşe'nin makyaj yaptığı şeklinde yorumlanabildiği gibi ortamdaki insanları etkilediği şeklinde de yorumlanabilir. "Bu küçük bir felakettir." "Ayşe ile Ahmet oyuna geldi."

2. Belirsizlik

Dilde kullanılan sözcüklerin adlandırdıkları veya uyguladıkları nesnelere sınırlarını her zaman bilemeyiz. Sözcüklerin anlamları bütününe belirli değildir. Bu nedenle belirsiz sözcüklerin veya cümlelerin doğru olup olmadığı da belirsizdir.

Örneğin havanın ne zaman karardığını ya da soğduğunu söyleyebileceğimiz belirsizlik taşır.

Belirsizliğin semantik ve pragmatik olmak üzere iki çeşidi vardır.

a. Semantik Belirsizlik

Bir nesneyi ya da genel olarak nesne türünü anlatan terimlerin anlattığı nesnenin ya da nesne türünün sınırlarını kesin olarak bilemediğimiz durumlarda anlamında bir belirsizlik yaşanır.

Örneğin Rönesans'ın kesin olarak ne zaman başladığı ne zaman bittiği söylenemediğinden Dante'nin Ortaçağa mı yoksa Rönesans dönemine mi ait kabul edeceğimiz bir belirsizlik taşır.

Aynı şekilde demokrasi terimi de sınırları net olarak çizilemediğinden hangi ülkenin demokratik olduğu konusunda belirsizlik söz konusudur.

b. Pragmatik belirsizlik

Bir niyeti ya da düşüncüyü iletme isteyenler belli bir terimi bazı durumlarda kullanıp kullanmama konusunda kararsız kaldıkları gibi iletiyi alanların da bunun doğruluğu konusunda kararsız kaldıkları durumlar için geçerlidir. Örneğin kalem kutusu almak için giden bir biriye tezgahlar oyuncak timsah çıkardığında birey onun kalem kutusu olduğu konusunda bir belirsizlik yaşayacaktır.



Belirsizliğin Dereceleri

Matematik ve mantık gibi formel bilimlerin dili dışındaki bütün dillerin sözcükleri az veya çok belirsizdir. Herhangi bir sözcüğün, bir başkasından daha belirsiz olması ise, o sözcüğün uygulanmasında duraksadığımız sınır durumlarının, diğerine göre daha sık ortaya çıkmasıdır.

Örneğin gezegen, canlı ya da limon sözcüğü pek az durumda belirsizleşirken demokrasi, güzel, akıllı vb. sözcükler daha sık belirsizleşir.

Belirsizliğin derecesi kullananlara göre değişebildiği gibi sözcüğün ait olduğu dil alanına göre de değişir.

3. Olgusal ve Sözel Tartışmalar

İki kişinin aralarında

- "Türkiye'nin başkenti Ankara'dır." - "Türkiye'nin başkenti İstanbul'dur."

- "Nemrut dağı Adıyaman'dadır." - "Hayır, Malatya'dadır." şeklinde de iddiaya tutuştuklarını düşünelim. Bu cümlelerde çok anlamlı sözcük geçmediğine göre uyumsuzluğu ortadan kaldırmak için olgulara, empirik araştırmalara dayanarak yani hangi iddianın doğru olduğunu kanıtlamak gerekir.

Sözel tartışmalar ise daha çok sözcüğün çok anlamlılığından kaynaklanmaktadır. Bu tür tartışmalar sözcüğün hangi anlamda kullanıldığı açıklandığında sona erecektir.

Örneğin “Ayşe gelir gelmez göz boyadı.” cümlesinde “göz boyama” hangi anlamda kullanıldığı açıklandığında yanlış anlama ortadan kalacaktır.

Ancak pragmatik çok anlamlılıktan kaynaklanan tartışmaların sonuca bağlanması zor hatta bazen mümkün değildir. Örneğin silahın savunma aracı mı yoksa saldırı aracı mı olduğu konusundaki tartışmalar uzun süreceklerdir.

2. ANLAMA VE TANIMLAMA

a. Anlama

Anlamı olan sözcüklerin, deyimlerin anlamının bilinmesine “anlama” denir. Başka bir deyişle; bir sözcüğü anlayan ve kullanan tarafından bir varlığa uygulanıp uygulanamayacağını bilme yeteneğidir.

Sentaks açısından anlamlı deyimler sözdizimi bakımından düzgün deyimlerdir. Pragmatik açıdan ise bizim bu deyimleri anlayabilmemiz onun anlamlı olması demektir.

Örneğin: “Çimen yeşildir.” diyen biri yeşil sözcüğünün anlamını bilme yeteneğindedir. Bu deyim dinleyen de bunun doğru olup olmadığını değerlendirme yeteneğine sahip ise anlamış demektir.

b. Tanımlama

Tanımlama konusunda tam bir açıklama yapılabilmesi “neyi tanımlarız?”, “niçin tanımlarız?”, “nasıl tanımlarız?” sorularına cevap verilmesiyle mümkündür.

Neyi tanımlarız sorusuna; Platon zihin dışı nesnelere, yani ‘ideaları’ tanımlarız yanıtını verirken Aristoteles, J.Locke, Kant ve Husserl ‘zihinsel nesnelere veya kavramları’ tanımlarız yanıtını vermişlerdir. Klasik mantıkçılar ikinci yanıtı benimsemektedir.

Mantıkçı pozitivistler ise dilsel nesnelere veya sözcükleri tanımladığımızı ileri sürerler.

Buna göre tanımlama sözcüklerin anlaşılmasını sağlamak amacıyla başvurulan bir yöntemdir.

Niçin tanımlarız sorusuna ise *anlam kazandırmak, anlamını belirtmek, anlamı düzeltmek* ya da *etkilemek* cevapları verilebilir.

Nasıl tanımlarız sorusuna verilen cevaplar *yarı dilsel* ve *tam dilsel* olmak üzere iki grupta toplanabilir.

Yarı dilsel tanımlama herhangi bir sözcüğün uygulandığı nesneyi veya nesne türünün bir örneğini göstererek o sözcüğü kullanarak gerçekleşir. Sokak adlarını tabelalara yazıp sokak başlarına koymak gibi. *Tam dilsel tanımlama* ise, bir kısım sözcüğün anlamını öğrendikten sonra, sözcüğün bütün dilsel yöntemlerle zenginleştirilerek gerçekleşir. “Dayı, annenin erkek kardeşidir.” tanımından, hem anne ile dayının kardeş olduklarını, hem de dayının erkek olduğunun dilsel bağlamda çıkarılması gibi. Tanımda genellikle olayın konusu, amacı ve yöntemiyle ilgili açıklama yapılır.

Klasik mantığa göre, duyguların, duyumların, üstün cinslerin, tek olan varlıkların - nesnelere tanımlama yapılamaz. Sembolik mantığa göre ise; önerme eklemlerinin (“değil, ve, veya, ise, ancak ve ancak”) doğruluk değerleri çizelgesiyle tanımlama yapılabilir.



“Görünenlerin ardında bir gerçekliğin saklanması en nihayet mümkündür; dilin bunu yansıtabileceğini ümit etmek ise gülünçtür.”

- E.M. Cioran

“Dünya semboliktir. Konuşma, doğa tümüyle insan zihninin ürünü bir metafor olduğu için metaforiktir.”

Ralf Waldo Emerson